

EMİRÜ'İ-MÜSLİMİN

(أمير المسلمين)

Murâbit ve Merîni hükümdarları tarafından kullanılan bir unvan.

İslâm tarihinde bu tabir ilk defa Murâbitlar (1056-1147) tarafından kullanılmış ve Murâbitlar'ın kurucusu Abdullah b. Yâsîn, dinî lider olarak otoriteyi elinde tutmakla beraber devlet idaresini ve ordu kumandanlığını emîrû'l-müslimîn unvanını verdiği Yahyâ b. Ömer ile Ebû Bekir b. Ömer'e bırakmıştır. Hıristiyanlara karşı kazandığı zaferlerle meşhur olan Murâbit Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn'in Mağrib ve Endülüs'ü ele geçirmesi, bilhassa VI. Alfonso'ya karşı 12 Receb 479'da (23 Ekim 1086) Zellâka Savaşı'nı kazanması üzerine metbû tanıdıkları Abbâsî halifesi tarafından kendisine bir menşur ve emîrû'l-müslimîn unvanı verilmiştir. Bu unvanla Murâbitlar, bir nevi mahallî hilâfet ihdas edip "emîrû'l-mü'minîn" unvanını taşıyan Abbâsî halifelerinden bir derece aşağıda bulduklarını kabul etmiş oluyorlardı.

Hasan el-Bâsâ, Murâbitlar'ın emîrû'l-mü'minîn yerine emîrû'l-müslimîn unvanını kullanmalarını Abbâsî hilâfetini tanımaları yanında bir başka sebebe bağlamaktadır. Buna göre Murâbitlar zamanında basılan 503 (1109-10) ve 522 (1128) tarihli sikkelerin bir yüzünde "Emîrû'l-müslimîn Ali b. Yûsuf", diğer yüzünde ise devletin kurucusu Abdullah b. Yâsîn'e izâfetle "el-İmâm Abdullah emîrû'l-mü'minîn" ibaresi bulunmaktadır. Murâbit emîrleri, kurucuları ve mânevî liderleri Abdullah'a emîrû'l-mü'minîn unvanını vermiş olduklarından ona hürmeten kendileri bu unvanı kullanmışlardır (*el-Elkâbü'l-İslâmiyye*, s. 193-194). Ancak Hasan Ahmed Mahmûd bu görüşün doğru olmadığını ve buradaki "Abdullah" ile Abbâsî halifesinin kastedildiğini ileri sürmektedir (*Qiyâmü devleti'l-Murâbiîn*, s. 335-336). Nitekim Kalkaşendî de bütün halifelerin Abdullah'ı bir lakap olarak kullandıklarını, hatta ismi Abdullah olan Me'mûn'un mektuplarında adını "min Abdillâh Abdillâh b. Hârûn" şeklinde yazdığını kaydeder (*Şubhu'l-a'sâ*, V, 476). Merînîler de başlangıçta Murâbitlar gibi emîrû'l-müslimîn unvanını kullanmışlar, ancak VIII. (XIV.) yüzyıldan itibaren emîrû'l-mü'minîn unvanını tercih etmişlerdir. Ebû İnân el-Merînî'nin (1348-1358) Fas'ta bastır-

dığı bir sikkede emîrû'l-mü'minîn unvanı yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Ulu-dağ), İstanbul 1982, I, 609-615; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 476; Hasan Ahmed Mahmûd, *Qiyâmü devleti'l-Murâbiîn*, Kahire 1956, s. 333-337; Hasan el-Bâsâ, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*, Kahire 1409/1989, s. 193-194; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 87-90; M. Max Van Berchem, "Titres califiens d'occident", *JA*, IX (1907), s. 245-335; "Emîrûlmüslimîn", *IA*, IV, 264; "Amîr al-Muslimîn", *EJ²* (Fr.), I, 458; Maya Shatzmiller, "Marîni-des", a.e., VI, 557; H. T. Norris, "al-Murâbiîn", a.e., VII, 585; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 188; Abdülkerim Özyaydn, "Abdullah b. Yâsîn", *DA*, I, 142.

MUSTAFA FAYDA

EMİRÜ'İ-ÜMERÂ

(أمير الأمراء)

Bazı İslâm devletlerinde çeşitli idarî yetkilere sahip kumandanlara verilen unvan.

Hz. Ömer döneminden itibaren çok yaygın olmamakla birlikte ordu kumandanını ifade eden bir unvan olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Sâsânî İmparatorluğu ile yapılan Kâdisiye Savaşı'nda İslâm ordu kumandanı Sa'd b. Ebû Vakâs'ın emîrû'l-ümerâ unvanını taşıdığı bilinmektedir. Emevî Halifesi I. Yezîd'in Abdullah b. Zübeyr'in üzerine gönderdiği Müslim b. Ukke de bu unvanı taşıyordu. Abbâsîler döneminde Mutevekkil-Alellah'ın öldürülmesinden (232/847) sonra halifelerle Türk kumandanları arasındaki siyasî mücadele halifelerin otoritesinin zayıflamasına yol açtı. Bunun üzerine yönetime fiilen hâkim olan askerî liderlerin Irak'ta kontrolü ele geçirmeleriyle birlikte emîrû'l-ümerâ tabiri daha yaygın olarak kullanılmaya başlandı.

Mu'temid-Alellah'ın hilâfet merkezini Sâmerâ'dan tekrar Bağdat'a nakli (279/892), Türk kumandanların halifeler üzerindeki baskısını bir ölçüde zayıflatmakla birlikte tamamen ortadan kaldıramadı. Halife Mu'tazîd-Billâh (892-902) ve Müktefî-Billâh devirlerinde (902-908) içte ve dışta bazı önemli başarıların kazanılması halifelerin gücünü arttırdıysa da Muktedir-Billâh'ın halife olmasıyla (295/908) durum tekrar eski haline dönmeye başladı. Bu devirde halife, Sâhibû's-şurta Nâzûk ile mücadele eden dayısının oğlu Hârûn b. Garîb'e emîrû'l-ümerâ unvanını verdi. Başlangıçta emîrû'l-cüyûş un-

vanını taşıyan Türk asıllı kumandan Münis, Halife Muktedir-Billâh ve Kâhir-Billâh dönemlerinde kendiliğinden emîrû'l-ümerâ unvanını kullanmaya başladı. Daha sonra onun halefi hazinedar Tarîf es-Sübkerî de aynı unvanı aldı. Halifelerle kumandanlar arasındaki nüfuz mücadelesinin kıyasıya devam ettiği bir ortamda zorla halife yapılan Râdî-Billâh hilâfet makamına geçtikten iki yıl sonra (324/936) Basra ve Vâsîr'in güçlü valisi İbn Râik'i Bağdat'a davet ederek kendisine emîrû'l-ümerâ unvanını verdi ve geniş yetkilerle donattı. Başkumandanlık, Dîvânü'l-harâc, Dîvânü'd-diyâ', Dîvânü'l-meâvin'in reisliği ve berîd teşkilâtının yönetiminin yanı sıra valilerin ve yüksek dereceli memurların hatta vezirin tayini bile onun salâhiyeti dahilindeydi. Devletin idarî, askerî ve malî işlerinin yönetimi konusunda halifeye danışmadan karar alma ve uygulama yetkisine sahip olan Emîrû'l-ümerâ İbn Râik'in protokolde yeri halifeden sonra geliyordu. Hutbelerde kendi adından sonra onun adının da zikredilmesi bizzat halife tarafından bütün eyalet valilerine bildirilmişti. İbn Râik'ten sonra emîrû'l-ümerâ olan Beckem et-Türkî adına 329 (940-41) yılında basılan dinardan (Artuk, I, 147), paralarda halife ile birlikte emîrû'l-ümerânın da adının yazıldığı anlaşılmaktadır. Hutbe ve sikkenin halifelik âlâmetlerinden olduğu dikkate alınca emîrû'l-ümerânın halifenin bütün yürütme yetkilerini devraldığını söylenebilir. Abbâsî tarihinde Ebû Müslim-i Horasânî, Bermekî ailesi, Afşin, İbnü'l-Furât el-Vezîr ve Münis el-Muzaffer gibi çok kuvvetli şahıslar dahil hiç kimseye bu kadar geniş yetki verilmemiştir.

Abbâsî Halifesi Müttakî-Lillâh ve Emîrû'l-ümerâ Beckem adına basılmış 329 (940-41) tarihli bir dinar (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Teşhir, nr. 495)

